

* oranžově a přeškrtnuté jsou značena místa ve verzi z roku 1929 vypuštěná nebo nahrazená, upravená

O účasti umělecké tvořivosti v literárně historickém badání*

[Lumír42, 1913/14, č. 5, 3. 4. 1914, s. 209–215, č. 6, 24. 4., s. 255–260; podepsáno Otokar Fischer]

Všechno duševní dění je boj. Žítí znamená vyrovnávat protivy, kultura spočívá na neúnavném vzájemném tření kulturních sil. Dvě spřízněných tendencí zdánlivě sice svorně spěje za společnou metou, ale v duši jednotlivých zápasníků se rozvírají nezahojitelné rány. V daném okamžiku pohybují se dva kulturní činitelé, různící se výrazem, než považovaní za pokrevně příbuzné, po totožných drahách; těsně vedle sebe bojuje umění a věda o umění, bojuje tvůrčí pud a kritika: přihlédneme-li však blíže, poznáme, že tu běží o rozené nepřátele a zapřísáhlé protivníky, jichž vzájemným nárazem teprve vzniká pravý vývoj. Věrné přátelské svazky mezi různě založenými muži patřívají k nepostradatelným faktům literárních dějin / Věrné svazky mezi jedinci, založenými umělecky a vědecky, patřívají sice ke skutečnostem literárních dějin, a dojde-li k rozrušení přátelství, hrávají / mívají důležitou úlohu vnější okolnosti a náhody: nicméně je dovoleno se ptáti, nelze-li konstatovati zážitek / naléztí prožitek nadosobní v nesrovnalostech a tragediích přátelství např. Hebbela a Emila Kuha, Gottfrieda Kellera a Baechtolda, Nietzscheho a Ervina Rohdeho; je dovoleno se ptáti, zda se tu, přes lečjaký důvod doprovodný a episodický, neudálo cosi, co se stýká s psychologií, ne-li dokonce s metafysikou problému umělcova; neodehrály-li se tu / neprojevíly následky prvotní divergence, která sama se chtěla o své existenci oklamat věrností, oddaností, vděčností a nadšením / oddaností a nadšením, a přece nebyla s to, aby popřela fakt, že tvůrce cítívá instinktivní odpor k rozplétání svých vnitřních úmyslů, k pohledu na svůj správný či zkraslený obraz zrcadlový; kdežto kritik, byť sebemeně sobecký, nemůže se smířiti s pocitem vlastní své nemohoucnosti / své odlišnosti, popřípadě též nemůže zdolati latentní svou závist. Rozhodně lze, ze stanoviska psychologického, chápati časté pozorování / Na každý způsob lze chápati fakt, odporující předpokladu věrného pobratimství mezi vědou a uměním, pozorování totiž, opakující se např. skoro typicky v moderní Francii, že živoucí tvorba a vědecká literární historie / literární věda jsou nesouměřitelné, jsou ve stavu napětí, ba nepřátelství; ž/Žijící básnická generace pociťuje za řez do vlastního masa, pozoruje-li, kterak se brousí ostré pitevní nože, zařezávající se do nitra předražených zjevů minulosti a hrozící, že co nevidět začnou anatomicky preparovati / budou preparovati též přítomný život; učenci zase mají za zasáhnutí do vlastní kompetence, žene-li falanx novotářů útokem / útočí-li novotáři na soustavu, lopotně sestrojenou a uznávanou za nedotknutelný statek.

Antagonismus badání a umění se nezmiřuje, nýbrž prohlubuje a ještě zahrocuje tím, že sotva existuje zeela-ryzí / sotvakde je čistý typus toho či onoho rázu, nýbrž že většinou běží jen o odrůdy, u nichž nabývá vrchu brzy ten, brzy onen činitel; brzy vítězí ploditelský pud nad věčným pozorováním, brzy láska k minulosti nad darem uměleckého zření. Kritika a tvorba, věda a umění vcházejí neustále v kompromisy, prostupují se v jednom a témže duchu, ba sotva žije dnes básník, který by spolu nebyl v jistém smyslu literárním historikem. Nehledě k všeobecnému vzdělání, jemuž dnes lze se uzavřítí tíže než kdy jindy – takže je takřka nemyšlitelný genius divoký, kulturou nedotčený, přírodní (jak jej osmnácté století mylně vidělo ztělesněn a/o v Shakespeareovi) –, nehledě k tomu stává se básník posuzovatelem vlastního díla, jakmile se definitivně odloučilo od jeho duše. Otázka, mnohonásobně projednávaná, po účasti vědomí a nevědomí v umělecké tvorbě, vstupuje do nového stadia tam, kde celek, zhruba dohotovený, je srovnáván s jiným celkem; zvláště tam, kde autor hodlá svůj dřívější výtvar vložiti do nového organismu, ať do cyklu, do sbírky ě / nebo do rámce. Pátraje po svých někdejších intencích, zkoumaje finessy vlastní své formy, odvažuje možnosti úspěchu, mění se původce v recenzenta / kritika svého díla; není divu, že filologové, užívající nejprísrnější své metody, totiž textové kritiky, mohou se od/dovolávati nejen na básníka-kritika Lessinga, nýbrž i na výroky a tendence / výroky a tendence básníků impulzivnějších, nechovajících kritickou činnost v lásce. Jsou to v prvé řadě umělci, kdož pozměňují aristotelovskou poetiku, a od římské literatury až po naše dni umělci / poetové sami vyhlašovali za poetické regule rádi

* Dle přednášky, proslovené 7. října 1913 na 1. kongresu pro esthetiku a všeobecnou vědu o umění v Berlíně.

vyhlašovali své imanentní principy / zásady za pravidla básnictví.

Kapitola o básnících jakožto literárních badatelích má však dvojí omezení. Předně v zájmu umění, neboť duch, nově vytvářející, stará se přece jen o důležitější věci, než o minulost, nedostává se mu asi též času a chuti k pořádání, rovnání, přehlížení, ježto, ~~pokud je pravým básníkem, svým vnitřním pudem jest~~ hnán do výše a do / k budoucnosti. Za druhé jest naznačená kapitola omezoována v zájmu vědy, protože básníkovo bádání se neobejde bez přebásňování a přibásňování, čímž se přece pravdymilovnosti prokazuje velmi pochybná služba. Vzpomínka toho, ~~jenž / kdo~~ zaznamenává své memoiry, bývá zakalena / zahalena, přistupují nové tendence, aktuální zájmy, ~~úmysly směřující k budoucnu, a~~ básník nemá oné úcty k faktům, oné nepodplatné spravedlivosti/nosti, oné „zbožnosti k bezvýznamnému“, jež badajícimu duchu a zvláště filologovi platí za kardinální / základní ctnosti. Věrně oddaného literárního historika však nevyznamenává jen svědomitá přesnost a pořádkumilovnost: přidružuje se odvaha i / a objevitelská radost, o níž dovedou mluvit jen zasvěcení, ~~existuje~~ rozkoš hádati hádanky, schopnost viděti nové problémy, ~~entusiasmus / zanícenost~~ pro dobývání nového vědeckého území, o čem všem se básníkovi ani nezdá: jsou to výrony zkoumající zvědavosti a fanatického / nepodmíněného uctívání pravdy, výsledky nadšené lásky ke skutečnu / k předmětu a oddané práce ve službách slova kohosi vyššího, jsou to symptomy směru ~~historizujícího~~, nepřátelského všem legendám, žíznicího po světle a osvětlení. ~~Účel světí prostředky: a k tomu, by byl stanoven vývojový zákon básníka, bývá nutno zaznamenávati zdánlivé bezvýznamnosti, excerpovati doklady, destilovati svěží život, stírati pel a obnažovati tyčinky květu. Dejte umělci, jenž nemá potuchy o zařízení našich seminářů, nahlédnouti do přísně vědeckého časopisu se stylistickými šetřeními a statistickými tabulkami — a bude pohoršen, nebude-li snad dokonce mít za to, že si z něho tropíte bláznů. Tím se však nenechá zmásti vědecké bádání, jež, je-li pamětlivo, že všechna filologie je pouze prostředkem a nikoli cílem, nemůže se vzdáti svých přísných a exaktních metod i důkazů, a nikde jinde nestojí tak pevně jako na půdě historicky doložených fakt a číselně vyjádřitelných dat! Je tu jen konstatovati další doklad základní různosti umění od bádání.~~ Tak jako vědě nemůže / nemůže vědě být směrodatná hrůza ~~zdravého, laického člověka / laikova~~ z pitevního sálu, ani sentimentální protest proti vivisekci, ani soucit, jež chová blouznivý milovník přírody s preparovanými brouky a květinami, tak smí se ~~analyzující literární pracovník klidně / analytik~~ odvrátit od ~~zděšení — a pobouření~~ poety, laického ve vědeckých otázkách a přirozeně ~~precitlivěleho vůči zájmům uměleckým;~~ nechť ~~historický badatel nerušeně pokračuje / pokračuje historický badatel klidně~~ ve své rozkladné a rozměňující činnosti, je-li si jen jist, že touto cestou dospěje tak daleko, aby části a částice zase dovedl složití v živoucí celek.

Ale odkud vzít život, jenž by rozebraným dílům a údům vdechl zase ducha a sílu? Co / A co že je s to, aby výsledky namáhavě nalezené svázalo zase v jednotu? Zvenčí to přijít nemůže a také dodatečně to nemůže býti vloženo. Je třeba, aby v badateli žila imanentní, ~~apriorní~~ tendence ~~jednotná / k jednotě~~, jakási předtucha ~~předem určené / předurčené~~ harmonie, lze-li tak říci. Jinak se kypící život scvrkne v mumii, jinak se vypaří všechen duch, dřív než je zachycen na papíře. Kamínek kladený ke kamínku vytváří pěknou mosaiku, hadřík ~~přšívaný / přšíit~~ k hadříku vyšňoří roztomilou loutku, citát vpravo, citát vlevo seřadí se v půvabnou šňůru perel. Ale z hadříků se nesešije Dante, z vlivů a ~~ovlivňování a~~ analogií a dat se nesklíží Shakespeare, sebevětší sčtlost nevede k živoucí rekonstrukci, pokud jí schází páteř a dech, pokud ~~jí schází / se jí nedostává~~ osobnost a produktivně jednotícího smyslu ~~reprodukcujícího interpreta / vykladačova~~. Budiž ponecháno přírodovědeckému nazírání, ~~aby se i nadále / i nadále se dívalo~~ na vedléla géniava ~~dívalo~~ jako na pouhý součet sil, na výsledek předchozích nálad, na dokument určité doby, na početní příklad a na závěr logického řetězu, jehož jednotlivé články se dají stopovati stále dál a dále do minulosti: vpravdě pochopiti nelze ~~génia / ducha~~ nikdy bez součinnosti divinace, bez spolupráce celé vciťující se osobnosti, bez všech jejích duševních sil; nestačí si tvůrce jen ~~rationalisovati a konstruovati~~, je nutno jej cítit a v / do něho se vžít, ~~a~~ nejexaktnější ~~filologický~~ výklad zůstává drobnou a vedlejší prací, nedovede více než kontrolovati koncepci, která vlastnímu ~~bádání~~ vykázala cestu, ba v zárodku existovala již před ním. Nezáleží na ~~předmětu / námětu~~, nýbrž na duchu vědecké práce, ~~a takovému~~. Jörgenu Tesmanovi nejen brabantský domácí průmysl, než i dílo mohutného kulturního činitele a každé, byť sebevětší ~~thema~~, stane se malichernou příležitostí k tomu, aby sešival ~~malá / drobná~~ data a fakta, kdežto skutečný badatel dovede i odlehlé území spojití s celkem své vědy,

vdechuje i mrtvému materiálu svou prozíravou myšlenkou vdechuje život, zná i z pole znovu a znovu přeorávaného zná vytěžití ryzí nový poklad.

Kdekoli ~~badatel přichází / přichází badatel~~ do styku s velkým předmětem, tam stojí vůči požadavku, aby sám osvědčil svou vlastní velikost / zdatnost – a zabývá-li se uměním, nechť se, vedle všeho ostatního, prokáže též umělcem. Zní to jako samozřejmý axiom: ~~něco kongeniálního mělo by být obsaženo v každé snaze, jež zápolí o pochopení geniálních osobností~~, něco goethovského mělo by vyznačovat každého badatele o Goethovi, neb jenom ten, „kdo je se sluncem je spřízněn, může vnímati sluneční svit“. Jak je přirozené, byť to vždy znovu to vzbuzovalo úžas, že literární věda, vyhlašovaná za objektivní disciplínu, vede u různorodých badatelů vede k tak různorodým závěrům, až se shoda mezi nimi zdá naprosto vyloučena! Jak by také mohlo dojít ke shodě, když jeden z nich je od narození jednostranně uschopněn k chápání Rousseaua, kdežto druhý podle rozumových i citových svých praedisposicí cítí se výlučně spřízněn s Voltairem! A právě tím, co mu znemožňuje úsudek všeobecné platnosti, může badatel leckdy pronikati / proniknouti nejhluběji, může se co nejdále dostat v pochopení umělce, jemuž věnuje své poznávací síly.

Tím je však naznačena pravá antinomie v povolání literárního historika / vědce: nechť miluje pravdu, nechť se snaží po objektivním znázornění, nechť se nad individuální, osobně zbarvené předpoklady pozvedá k průkaznosti, k ověřeným, závazným, všeobecně uznávaným / obecným soudům, nechť jest / je věcným badatelem; a spolu: nechť se do svých problémů noří láskyplným / láskyplně reprodukcijním smyslem, svou tuchou i svým citem, nechť jest umělcem! ~~Či správněji řečeno, ne v podobě požadavku, nýbrž jako teze: ten, kdo si stanoví úkol, by chladným okem vybídal jevy písemnictví, současně má horké srdce, je sám umělcem.~~ Kdo zná předmluvy Jakuba Grimma – volím úmyslně přísného metodika romantických zálib –, nebude pochybovat, že v tomto zakladateli germanistiky se tajila duše umělce / umělecká; přísný pěstitel klasické filologie / klasický filolog Friedrich August / F. A. Wolf požadoval, jak se zdá, za předpoklad „pravého, dokonalého znalectví“ nejen učenou výzbroj, nýbrž i vrozenou uměleckou vloh; elastický duch a schopnost vžít se do cizího ducha, u Viléma Scherera, Ericha Schmidta dovednost charakterisační a takt i vkus ve vybírání a třídění, u nejednoho pak žijícího učence strhující temperament, záliby a i nespravedlivosti – to vše dokazuje až k evidenci, že duchu / intelektu nejdůkladnějších a nejsvědomitějších pracovníků může a má být přidružen cit umělcův. A v / V klasické zemi Leopardiově i / a Carducciiově až po dnešní den trvá / trvá až do našich dnů humanistická jednota poety a filologa.

Je lehké rozdělovat a schematisovat – tu věda, tam umění; je lehké vztyčovat mezničky a varovat před vstupem na cizí okresek: byť se věda i umění sebevíce od sebe vzdalovaly ve svých methodách i cílech – ve svých vyznavačích splývají v jedno; nechť se snažíme seberigorosněji vypisovat zápas tvořivosti a kritické analyzy – v nás, v nás literárních historičkách zuří a soptí onen zápas vždy znovu / v nás onen zápas vždy se obnovuje, nám vždy znovu přiděluje úkol, abychom „přiznali barvu“ a zaujali osobní stanovisko k otázkám, které snad platí za definitivně rozřešeny, nás samy přeměňuje v ony / nadmíru složitě, leckdy bezradné a nespokojené tvory, v ony podvojně bytosti a míšenecké povahy, jimiž jsme. ~~Náš vědní / Vědní obor je toho příčinou, že se tak často musíme pohybovat na pomezí určitého okrsku, jsouce spolu strážci svých hranic i veřelci na cizí území. Jsme postaveni na rozhraní dějin a filologie, psychologie a esthetiky, minula i přítomnosti; podnikáme zájezdy do cizích literatur, ať již sledujeme hlediska srovnávací literární historie, ať již – mluvím za sebe – naše mateřština není totožná s jazykem našeho vědního oboru / je jiná než jazyk naší disciplíny: a k tomu přistupuje ještě bolestnější / další a hlavní rozpor, totiž požadavek, abychom byli na stráž před sebou samotnými / samými, na stráž před svým vlastním já, před hluboce zakořeněnými pudy, aby instinkty ty nerozbujely, nezakalily náš badající pohled, nezadusily naši řízeň poznání.~~

Nevíme mnoho o psychologii literárněhistorického / literárního badání. Co se o jiných učencích, zvláště o přírodovědcích, sbírá jakožto důležitý příspěvek methodický i / a heuristický, to u nás leží / leží pro duševní vědy roztroušeno v náhodných záznamech, vzácných pojednáních, v soukromých dopisech, osobních vyznáních a naznačujících předmluvách. Ani tam se však nehovoří příliš zřetelně. Pociťuje se za cos nedovoleného, aby se kdo přiznal k sužujícím pochybnostem, k skeptickým náladám, k dočasné neplodnosti: a přec ani faustovský zkoumajícího ducha není nedůstojné / é, jestliže občas malomyslní

nad knihami a papírem, ~~že se sám sebe ptá / sebe sám se táže~~ po smyslu své píle, která sbírá žízaly, ~~že si / a~~ tváří v tvář skutečně tvůrčí svobodě umělcově ~~vzdychá~~ ve studovně a v knihovně ~~vzdechá~~: to je tvůj svět! Kdokoli v sobě cítí dvojakou duši pudu po poznání a umělecké tísně, zná ~~asi~~ okamžiky, kdy ~~proklíná / lituje svou touhu po básnickém poslání / své touhy po básnictví~~, která ~~mu~~ vnuká ironické úsudky o ~~jeho vlastních vědeckých činech a~~ zásluhách; ~~a~~ zná snad ještě častěji ~~ony~~ chvíle, kdy posílá svoji/u učenost, která mu, jak se domnívá, brání v lehkém letu, do horoucích pekel. Mnoho nespravedlivého bylo řečeno o nutnosti či bezcennosti kritiky, a sotva je slovo ostré dost, jemuž by ten, kdo ~~zapochybuje o sobě a~~ o oprávněnosti svého působení, nedával ~~chvílemi~~ za pravdu.

S bezohlednou ~~přmostí / přisností~~ to pověděl ~~kdysi~~ Grillparzer. „Kdo něco ví nebo zná,“ psal r. 1847 v poznámce o vídeňském dvorním divadle, „ten píše něco, ne o něčem. Pomáhají si sice tím, že mluví o kritickém talentu. Ale s tím je to podivné. Kritický talent je výronem produktivního. Kdo sám něco dovede udělati, dovede též posouditi to, co udělali jiní.“ Tento výrok není bez jisté řemeslnické hrlosti a bez požadavku cechovnictví: ale rozpor, vyvolaný podceňováním kritické činnosti, lze doložit též doznáním autora, jenž nad jiné zdá se být ~~vyvolen a povolán k tomu~~, aby dal výraz pochybnostem umělce-filologa. V / ~~Do~~ jedné ze svých, žel ~~že~~ fragmentárních „Nečasových úvah“, která náleží k nejpoučnejšímu a nejpronikavějšímu, co o našem ~~tematu~~ bylo řečeno, uložil Friedrich Nietzsche zповěď, váženou z ~~nejvnitřnějšího / nejhlubšího~~ nitra a nápadně se shodující s méně bolestným verdiktem dramatikovým. Píše v pojednání „My filologové“ z r. 1874/5: „Chci raději sám něco napsat, co zasluhuje být čteno tak, jak filologové čtou své autory, nechci však dřepět nad spisovatelem jiným. A vůbec – i nejnepatrnější tvoření má vyšší cenu než mluvení o věcech vytvářených / vytvořených.“ Autor tohoto doznání zakusil na vlastním těle, jak je těžké sloužiti dvěma pánům, jak je bolestné odlučovati se od zaměstnání, jemuž chtěl zasvětit nejlepší síly svého ducha; ~~a~~ mohl od počátku svých studií i za svého mladistvého spisovatelství pozorovati sám na sobě, kterak se mu do cesty stavěla nevolaná umělecká inspirace, chtěl-li stanovit zákon vědecký, a kterak naopak jeho dionysské nadšení se kalilo ~~a špinilo~~ spoustou materiálu, jež měl zdolat a na nějž měl bráti ohled; bolestné ~~passáže~~ v dopisech ~~a /~~, horlení proti přehnanému historismu ~~a /~~, ~~kritiso~~vání kritiky – to jsou známky jeho podvojně / dvojmé umělecko-badatelské, „kentaurské“ bytosti, ~~neblaze se zmítající / zmítané~~ mezi ~~oběma / dvěma~~ extrémy.

~~Touž nesrovnalostí jest spoluurčeno i pozdější Nietzscheovo snažení, oplývající tolika kontrasty. Nechtě se od literárních dějin odvrátil k filozofickému oboru, dotud sotva kultivovanému, nechtě, osvobozen, zaujímal k filologii, kdys milované a pak nenáviděné, postavení spravedlivější, podávající asi svědectví o překonaném již rozporu: něco filologického, něco z historika a interpreta zůstalo velkému umělci i nadále, cosi učeneckého, literárního, co si libuje v narážkách a citátech, dodává i nejbásničtějšímu jeho výtvoru, Zarathustrovi, ráz kompromisu mezi vědou a uměním. Nebylo náhodné, že nejvíce miloval i nenáviděl Wagnerův složitý umělecký zjev, na němž snad leccos, dle jeho výrazu, bylo hereckého, ale na němž bylo vše výrazem, pro Nietzscheho nedosažitelným, nejryzejší umělecké nezbytnosti, aniž bylo třeba voliti okliku přes učenost, bádání, filozofii. A Nietzscheův prvý samostatný pokus, o helénské tragédii, jest typickým výtvozem literárního historika bohatě pozhnaného i zatíženého pudy uměleckými, u něhož se dvojí nadání vybíjí podvojným, „kentaurským“ tvořením.~~

Umělecké pudy literárního ~~historika / badatele~~ mívají význam jak pro osvětlení tak pro volbu vědeckého předmětu. Mají následkem, že přednost se dává ~~hrdinovi / autoru~~, s nímž se historik cítí zpovzdálí duševně spřízněn, bývají tudíž pohnutkou k silnému zdůrazňování osobního momentu, k subjektivnímu zabarvení jednotlivých úsudků i úhrnného hodnocení; i přibližují badateli zvláště takové postavy a doby, které nejsou v sobě uzavřeny a hotovy jednou provždy, k jejichž pravému chápání je nutno přimíchat / ~~přimísiti~~ něco z vlastního ducha. Záhadný šerosvit, problematické ~~karaktery~~, vábně neurčité pozadí básně, zvláště pestře mihotavý svět romantiky jsou jakoby stvořeny k tomu, aby na se obracely pozornost badatele takto uzpůsobeného; nejvábnivější jsou však věci nedopověděné, ~~vše nevyslovitelné / to~~, co ~~fantasii~~ ponechává ~~volné pole / volnost~~, aby se po silném kmeni básnického podání úponkovitě vzpínalo/a do výše; velké ~~literární~~ fragmenty světové literatury dráždívají silně k tomu, aby napředaná vlákna byla dopřádána, aby ze zlomku byl uhodnut pravý smysl, jenž básníkovi tanul na mysli. Anebo obráceně, je lákavé, intuitivně chtít se vcítit do tvůrčího ~~processu~~, hotový výtvor provázeti nazpět do jeho dřívějších ~~stadií~~; tajemství bezejmenného se opisuje, závoj se strhuje ~~s~~ ~~mystéria~~ početí a klíčení

básnického díla, konstruuje se pratypos básně, ~~dokud náhoda šťastného nálezu neučiní přítrž vágním kombinacím.~~

Velký filolog Jakub Grimm pravil v nekrologu na svého bratra: „Právě že se nám ~~před oči předvádí / předvádí na oči~~ tolik věcí rozpadávajících se, dochovaných neúplně a úryvkovitě, dráždí obrazivost; zlomky nám ~~vnukají / vnucují~~ soucit, jenž nás vyzývá, ~~abychom je zkoumali a doplňovali.~~“ A je dojista jasno/é, ~~jak plodné / jaké~~ pole se otvírá, kdekoli ~~jest rozehňována / je podněcována~~ badatelská fantazie, co nových problémů se naskytá a jaké ~~netušené~~ otázky vznikají, je-li učenec rozvážně disciplinovaným ~~uměleckým~~ instinktem unášen na nové dráhy. Jen o jedné věci se nesmíme klamati: ~~se~~ stanoviska ryzího umění znamená to vše, že se kráčí po cizích ~~kothurnech~~, že se vypůjčuje cizí zdoza, že se domýšlejí cizí myšlenky, že se směšuje vlastnictví a přisvojené jmění – podobně jako když historik filozofie, místo aby soustavu, jíž se zabývá, pouze dějově zařazoval, rozšiřuje ji a rozměňuje několika samostatnými dodatky, nemá však dosti tvořivé mohutnosti, ~~aby~~ ji zcela přizpůsobil vlastnímu systému. Nespokojena ~~nadmíru~~ jednostranným výměrem filologie jakožto „poznání poznaného“, nespokojena úkolem chladného, rozvážného ~~badání~~ a sbírání, ~~létá pak badatelova touha na ochromených křídlech / je badatelova touha ochromena.~~ Trvá cit neukojení, trvají nevyčerpané záhady, hromadí se nespotebovaná, nadbytečná energie, již vyvolalo vnímání uměleckých děl – ~~a den co den se palčivěji hlásí / a palčivěji se hlásí~~ nutnost, aby se badatel buď zřekl jedné ze svých dvou aspirací, nebo aby je ~~dohromady spáčil co nejtěsněji a zcela nerozlučně, anebo, obráceně, by je obě pěstil dál, ale tak, aby uměleckým pudům na svou činnost vědeckou a této na ony nepopřával direktního vlivu / obě sublimoval.~~

Jest ovšem činnost, nad jiné způsobilá, by ono plus, které se nahromadilo a zůstává ~~nepoužito / nevyužito~~, bylo odvedeno, „odreagováno“, ~~aby celá osobnost byla postavena do básnických služeb, aniž by bylo nutno zřeci se / vzdáti se vlastních výkonů, vlastního výrazu, svérázného myšlenkového postupu: Literární historik se do svého autora co nejintenzivněji začte, zná všechna jeho díla, jest podrobně informován o jeho formě i habitu, zná objem i hloubku jeho myšlenek a cítí se mu nejen blížek, ne, cítí se mu k čemusi povinován – povinen vzdáti mu výraz svého díku, a spolu počítuje temnou nutnost, nějakým způsobem s ním vejíti v zápas, změřiti své síly s jeho silami. Vědecký zájem o téma mu nestačí, básnické slovo se mu děře z prsou, a láska k předmětu i k myšlenkovým problémům i k jednotlivým obrátům ho ponouká, by v menším měřítku produkoval cosi podobného: místo by svůj vlastní názor a výraz násilně míchal do cizího produktu, vede si počtivěji, zůstává hlasatelem svého básníka, stává se mu tlumočnickem, a výtvor, z jehož okruhu se nevymaní jinak, přebásní v mateřském svém jazyku. Veliké úkoly převodu Danteho či Shakespeara, jež se u různých individualit tak různě utvářejí a přistupují vlastně nově ke každé nové generaci, nemohou býti zdolány bez účasti básníka v badateli a bez účasti historika v umělci; stačí jmenovati berlínského učence Wilamowitze či u nás Josefa Krále, by byly uvedeny doklady, kterak se metody klasické filologie spojují s jazykovou schopností přetvořovací a kterak teprve touto syntézou stává se práce, věnovaná mistrům antiky, skutečným životním posláním.~~

Překladatel při vsí volnosti, kterou si uchovává vůči detailům básně, nutně si vede věmě k uměleckému dílu jakožto celku; nechce sám sebe posunovati do popředí zájmu, není v pokušení, by vydával výtvor své reprodukční schopnosti za tvoření, za umění prvního řádu: v tom smyslu jeho práce jest vědomější svých cílů a své kompetence, jest mužnější a skromnější než ona činnost, v níž je hledati největší a vlastní nebezpečí uměleckých instinktů v literárněhistorickém badání. / toť tlumočnictví, jež při detailních odchylkách zachovává věrnost k uměleckému celku a je méně dvojznačné než jiné působení vědeckobásnické, než kritika totiž, v níž je spojení obou složek povážlivější a hybridnější. Nebývá s náležitým důrazem poukazováno na to, jak docela zvláštní postavení zaujímá literární věda v poměru skoro ke všem ~~duchovým vědám / vědám duchovým~~ (s výjimkou leda dějin filozofie): Umění, jímž se zabývá literární historik, má za předmět slova; jeho vlastním nástrojem ~~jsou však opět slova / je však opět slovo.~~ Z toho vyplývají komplikace a svody, ~~o nichž historik, ba ani historik umění nemá as poněti / jimž politický historik ani historik umění vysazen není, byť sebehoroucněji toužil po uměleckých či politických vavřínech / třebaže usiluje o uměleckou nebo politickou platnost: neb jeho úkolem není, by své mistry / aby své postavy znázorňoval skutky, tóny, barvami – nýbrž slovy, ne tedy nástrojem, jenž~~

je spolu objektem jeho zkoumání. Jinak u nás / u literárních badatelů. My transponujeme / Transponují slova do slov, a místo, bychem / aby umělecká fakta / umělecké jevy vykládali střízlivou / předmětnou mluvou historiků /, nabitou fakty, podléháme / podléhají příliš snadno pokušení, bychem / aby poetickému tematů přehodili nový poetický, polo poetický plášť. Cituplné / Dojaté vypravování obsahu; západ slunce, v jehož odlesku vnímá se báseň; zájem o předražené „já“ a momentální / okamžiková nálada i rozmar čtoucího: takové city, citečky, umělecké výhonky vzrůstají / bujejí v kritikovi, přístupném dojmem, jenž místo pojmového a názorného výkladu sděluje osobní své impresse. Sklon, jenž případně byl nazván „vnitřním feuilletonismem“; oslňující vzor Wildeových paradoxů; přečeňování literárnosti a podčeňování pravé tvořivosti; nedostatek úcty, neukojená ctižádost, neskromnost, / a virtuosství výrazu — to jsou as nejdůležitější předpoklady onoho předsudku, jež lze uvést na formu, že i kritika jest uměním, že úsudky o uměleckých dílech jsou rovnocenné uměleckému tvoření. Kolik literárních historiků, již se přistihli při uměleckých spádech, upustilo od svého vědeckého řemesla a — zastavilo se polou cesty, kdež se těšili vědomím, že též oni jsou básníky, popustí-li uzdu svému temperamentu, budou-li neustále pomýšletí sami na sebe, přetvářeti přijaté dojmy a zjednávat si levnou inspiraci z druhé ruky. / mívá za následek, že se badatel krasocitně zastaví polou cesty, těše se vědomím, že též on je básníkem, popustí-li uzdu svému temperamentu a zjednávat-li si levnou inspiraci z druhé ruky. Těmito slovy nemá být kritice nikterak upřen vysoký její význam / kritika vyloučena z domény umění. — je krásný a blaživý pocit, jenž kritika dokonce povznáší nad historika, že si může býti vědom, že slouží budoucnosti, připravuje půdu pro příští pokolením a do duše žijících vnáší světlo; a je pocit nejvyšší živoucí síly a nejhlubší přináleživosti, tváří v tvář nově vzkvétajícímu umění moci si říci: res tua agitur — a umělecký vkus a instinkt se jistě projeví a výběrem i charakteristikami a hodnocením: ale běží o to protestovati proti soběstačnosti kritiky. Je v dnešním uměleckém životě mocí nepostradatelnou a blahodárnou, ale nemá samostatnosti a není svou vlastní paní, není tvořivá, nýbrž přijímající, nespočívá sama v sobě a není v sobě konsolidována; není to přísně provedené odloučení — pudu poznávacího a slasti umělecky tvořitelství.*

Takováto čistotná rozluka je však konečně — žádoucí všude tam, kde má vzniknouti vysoké umění a silná věda. Kdo v sobě cítí dosti sil, by se vědy zcela odřekl a úplně oddal svým uměleckým pudům, nechť se raději dřív než později odloučí od činnosti, která se průběhem doby stane zbytečnou přítěží: takovou eventualitou se však zde nezabýváme, zde běží o příspěvek k psychologii a metodice bádání, nikoli k estetice básnictví; nezajímá nás tu ani otázka, kterak se utváří básnická činnost učenova, nýbrž jedině, kterak se utváří resp. utvářeti má vědecká činnost oněch umělecky založených povah, jež se rozhodly vytvářeti při své práci badatelské. Básníkovi dávati předpisy, bylo by stejnou absurdností, jako udělovati mu radu, by svůj tvůrčí pud udusil: poetická tvořivost nedá se zastavit a podvázat ani vědeckým studiem ani jinými okolnostmi, a všechny stesky badatelů, že po hříchu se pro svoje jinaké úkoly nemohou k tvoření dostat, jsou a zůstávají neplodnou sentimentalitou. Naproti tomu lze mluvit o metodice bádání, zvláště pak o sebevýchově umělecky nadaných učenců.

Nuž ano, literární badatel budiž umělcem; nechť užívá svého divinačního daru, dává si jím ukazovati cesty, jež mu jest kontrolovati přísným zkoumáním pomocí dat a fakt; nechť silou své zostřené senzibility proniká do tajů tvorby, nechť stoupající intenzitou vycítí z básně náladu doby, melodii verše, pádnost dramatické struktury, svéráz národnosti. Ale nechť se varuje, by ho vrozený umělecký smysl a básnické náklonnosti nespádaly k smíšení jeho dvou základních pudů; nechť, přistupuje-li k výkladu svých vědeckých problémů, osvědčuje tolik síly, nechť sám proti sobě si vede s takovou tvrdostí, nechť se podrobuje tak zocelující sebekázni, by umělce ve svém nitru překonal, by své umělecké cítění postavil do služeb svého vlastního vědního úkolu a pro něj fruktifikoval své schopnosti. V odporu proti vší zmatenosti

---

*—Kritika uměním, kritika stejnorodá každé jiné tvůrčí práci: to byla také u nás oblíbená bojovná hesla literárních diskusí, polemik a vyznání. Wildeovsky, artisticky byla ta maxima utvářena např. u Karáska, silněji, přesvědčivěji, s poukazy zvl. na Ruskina a Nietzscheho byla přednášena v Šaldových *Bojích o zítřek*; nemíním tu blíže rozbírat toto kritické dogma, s jehož předpoklady (totiž s požadavkem uměleckého nadání kritikova) se shodují, s jehož teoretickými výsledky a konkluzemi se rozeházím: stačí tu konstatovati, že také Šaldův vývoj čím dále tím energičtější vedl k diferenciaci obou složek jeho talentu, k osamostatnění umělecké práce a k zvědečnění poznávacích sklonností.

~~a nejasnosti a polovičatosti, v obraně proti bujným postranním výhonkům, jsa na stráží proti scestím, poslušen zákonů nejen svého citu a intelektu, nýbrž i své vůle, poučen výstražnými příklady velkých dvojakých povah, nechť kráčí svou cestou, snaží se o vybudování tvůrčí vědy (tvůrčí nikoli ve smyslu umění), nechť sleduje problémy, jež nemohly vzejíti než právě jemu. Nechť si uchovává pocit oddalující úcty, ať se již snaží mluvití spíš „po básníkovi“ nežli o něm, ať od jednotlivých individualit postupuje k vyššímu úkolu, jenž jest opsán požadavkem vědecké syntézy. Při tom však nechť zůstane pamětliv onoho základního jevu, jenž, jako vším, tak i bádáním proniká, totiž neustálého vzájemného měření sil, závodění, zápasení. Tak jako překladatel, tak i badatel má úkol, by se svým předmětem, budiž to básník či celé údobí či speciální problém, láskyplně zápolil, ne však zbraněmi vypůjčovanými od protivníka samého, ne pomocí básnického pompu, ne básnickou inspirací, ne jakožto vyznavač totožného uměleckého kréda : nýbrž jakožto bojovník ducha má zápoliti neustoupiti a ani před nejzazším, byť i byl jist, že poslední tajemství velké individuality anebo zašlého času zůstane mu navždy nedoručitelné. I badatel chce bojem samotným vzrůstati, i badatel smí na každou myšlenku, s níž se měří jeho zápolící duch, zavolati biblickým slovem: Nepustím tě, leč mi požehnáš! / Ale pravá uměleckost kritikova (i badatelova) projevuje se jinými, vnitřněji založenými znaky než lyrickou formou referátu. Běží o pronikavost pohledu, o dar hodnotící, o schopnost vidět a položit problém, o přetavování imaginace, o povyšování a zpředměťňování nálady, o přejímání a o jiné složky duchového tvoření, jehož cílem v daném případě jest: aby se učenecká a umělecká vloha spojily k vyššímu útvaru, jenž není pouhým součtem, nýbrž prolnutím základních, protimluvných prvků.~~